

KUR'AN VE SÜNNETTE İNSAN ONURUNA EĞİTİM AÇISINDAN YAKLAŞIM

Mustafa ÖNDER*

Öz

İnsan onurlu olarak yaratılmıştır. Hz. Muhammed, cahiliye döneminde çığnänen insanlık onurunu korumak ve hak ettiği seviyeye yükseltmek için çok önemli kurallar getirmiştir. Hz. Muhammed, insanın gerçek onuruna kavuşması için peygamberlikten önce ve sonra sadece teoride kalan söylemlerde bulunmamış, insan onurunu koruyacak her faaliyetin içinde yer almıştır. İnsan onuruna saygı Kur'an ve Hz. Peygamberin temel eğitim metodu olmuştur. Kadınlar, çocuklar, köleler onun sayesinde insan olarak muamele görmüşler, temel haklarına kavuşmuşlardır. Modern dünya, alınan bunca tedbire ve imzalanan sözleşmelere rağmen, hala insan hakları ve onuru konusunda Hz. Muhammed dönemindeki seviyeye ulaşamamıştır. Makalemizle Kur'an'da insan onuru ile ilgili yer alan ilahi buyrukları, Hz. Peygamberin insan onuruna verdiği değeri, örnek uygulamalarını, tavsiyelerini ve insan onuruna saygıyı bir eğitim metodu olarak kullanmasını yeniden gündeme getirmeyi amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Sünnet, İnsan Onuru, İnsan Hakları, Eğitim.

Qur'an and Sunnah Approach of Education for Human Dignity

Abstract

Man is created with honour. Prophet Mohammad brought very important rules to protect and to raise man's honour to the degree it deserved which was during Jahiliyyah. To rejoin man and his honour, he not only gave speeches which did not remain in theory before and after his prophecy but he also participated in all of the activities which would save man's honour. Respect to man's honour was the main educational method of Quran and Prophet Mohammad. Women, children, and slaves were treated as human beings thanks to him, and attained their substantive rights. Modern World, despite the measures taken and conventions signed, has not reached to the level of human rights and honour during Prophet Mohammad's era. In our article, in Quran, the importance given to man's honour by Prophet Mohammad, his model practices, advices, and

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, monder@cumhuriyet.edu.tr

using respect to man's honour as an educational method by wise and conscientious people.

Key Words: Qur'an, Sunnah, Human Dignity, Human Rights, Education.

Giriş

Onur, insanın kendi kendine ve başkalarının kendisine saygısını anlatan bir kavramdır. İnsanın kendine saygı duyması ve yaratılışın sırrını anlamaya çalışması, kendi değerini bilmesini gerektirir. Başkalarının bir insana saygı duyması için, o kişide bazı erdemlerin bulunması gerekir. Lügatte onur; haysiyet, şeref, itibar, erdem, kıymet ve değer gibi anlamlara gelir.¹ Eğitimin amaçlarından birisi, eğitilenleri onurlu kişiler yaparak, insan haklarına saygılı ve topluma faydalı hale getirmektir. İnsan onuruna saygıyı esas alan bir eğitim programı daha başarılı olabilir. Özellikle din eğitimi ve öğretiminde bu hususa ayrı bir önem verilmesi istendik davranışlar kazandırmada etkili olabilir.

Modern eğitim kuramlarında öğrenciye değer vermenin, kişilik ve onurunu korumanın başarıyı arttıracığı ve öğrencinin sosyalleşmesine büyük katkı yapabileceği belirtilmektedir. Geliştirdiği psiko-sosyal gelişim kuramı ile eğitime önemli katkılar sağlayan E. H. Erikson, 6-12 yaş dönemini, çalışma ve başarılı olma duygusuna karşı, aşağılık duygusunun gelişim dönemi olarak kategorize etmiştir. Çocuk bu dönemde yetişkinler tarafından yeterince takdir edilmez, yaptığı işler beğenilmezse aşağılık duygusuna kapılabilir. Çocuklar bu dönemde basit sevgi ifadeleri ve gösterilerinden çok, başarılarının takdir edilmesini, değerli olduğunun hissettirilmesini isterler.² İnsana ve öğrenciye saygı; onun yaptıklarını tanıma, anlamlandırma, onun düşüncelerine ve iç dünyasına nüfuz etme çabasını da bünyesinde taşır.³ İnsanı ve onuruna saygıyı esas almayan programların başarılı olma şansı

¹ Raşit Küçük, "Hz. Peygamberin Örnekliğinde İnsan Onuru", *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, DİB Yayınları, Ankara, 2013, s. 21; Ramazan Altıntaş, "Cahiliye Zihniyeti ve Çiğnenen İnsan Onuru", *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, DİB Yayınları, Ankara, 2013, s. 67.

² Bkz., Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s. 124-130; Mustafa Köylü, B. Ali Naziroğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 113-120.

³ *İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yayınları, Ankara, 2007, s. 3.

azdır. Makalemizde Kur'an ve Sünnet'te insan onuruna verilen değeri, Peygamberimizin insanları eğitmek için insan onuruna saygıyı temel eğitim metodu olarak kullanmasını incelemeye çalıştık. Günümüz eğitim-öğretiminde de insan onuruna saygının bir metod olarak kullanılmasının ve duyuşsal boyutta öğretilmesinin yaşanan birçok sosyal problemi çözebileceği üzerinde durduk. Öğretim programlarında içselleştirilmesi amaçlanan değerler arasına insan onurunun alınması ile ilgili görüşler ortaya koyduk.

1- Kur'an'da İnsan Onuru

Kur'an-ı Kerime göre insan, Allah'ın canlılar içerisinde en güzel biçimde yarattığı,⁴ en değerli kıldığı,⁵ Allah'ın kendi ruhundan üfleyip, bahşettiği üstün vasıflar nedeniyle yücelttiği,⁶ kendisine halife yaptığı,⁷ akıl, irade ve vicdan sahibi seçkin bir varlıktır.⁸ İnsanın düşünebilme, aklını ve iradesini kullanabilme, algıladığı şeylerden bilgi edinerek duygularını ifade edebilme özellikleri başka hiçbir canlıya verilmemiştir. Çoğu canlıda göz, dil, kalp, kulak, ağız, beyin gibi insanla ortak organlar bulunmasına rağmen hiçbirisi bu organlardan insan gibi faydalanamaz, bilgi üretmez ve düşüneyemez. Bu özellikleri ile insan mükemmel ve mükerrem (saygıya değer, onurlu) yaratılmıştır. Yeryüzünde bu özellikleri ile ahlaka dayalı bir sosyal düzen kurma görevi insana verilmiştir. Kur'an bu görevi emanet olarak tasvir etmekte ve görevin önemini vurgulamaktadır.⁹ Bütün ilahi dinlerin amacı insana şeref, haysiyet ve onur kazandıran bu vasıfları korumak ve sonraki nesillere aktarmaktır.

Dinlerin ortak amacı şu beş şeyin kıymetini bilmek ve korumaktır: Hayat (can), akıl, din, nesil ve mal. Canı veren Allah'tır, onu alma yetkisi de Allah'a ait bir haktır. Her kim ki bu hakkı kendisi kullanmak isterse büyük günah işlemiş ve canın sahibine karşı haddi aşmış olur. İnsan canı kıymetlidir, ona karşı işlenecek her suç cezayı gerektirir ve korunması

⁴ Tin, 95/4.

⁵ İsrâ, 17/70.

⁶ Secde, 32/9; Hicr, 15/29.

⁷ Bakara, 2/30-33; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç, Fecr Yayınları, Ankara, 1993, s. 67.

⁸ M. Zeki Duman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar*, Fecr Yayınları, Ankara, 1996, s. 123.

⁹ Ahzab, 33/72; Mü'minun, 23/69; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 68.

Allah'ın emridir.¹⁰ İnsan hayatına anlam katan şey akıl'dır. Öyle ki, akıl sahibi olmayanlar dinen mükellef bile sayılmamaktadır.¹¹ Çünkü akıl, iman etmenin, Allah'ı bilmenin, iyiyi kötüden ayırmanın, bilgi üreterek, araştırarak faydalı şeyler yapmanın yegâne yoludur. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla akletmenin, düşünmenin insanın en önemli vasfı olduğundan bahsedilir.¹² Sadece akli kullanmamak değil, onu kullanmayı engelleyen her türlü kötü yol ve iş de kınanır.¹³

Malı korumak bütün dinlerce önem verilen bir husustur. Hırsızlık, gasp, aldatma, yankesicilik gibi davranışlar bu yüzden yasaklanmıştır. İnsanın nefsi ile mücadele etmesi, şirk, küfür ve nifaktan uzak durarak ibadet yapması dinin korunması için gerekli olduğu kadar, toplumsal huzurun korunmasının da gereğidir. Her türlü fuhuş, zina ve benzeri davranışlar neslin korunması için yasaklanmıştır. İlahi dinlerin ve İslam dininin hedefi; temel insan haklarının korunması, insanın kendisine, topluma ve yaratanına karşı görevlerinin neler olduğunun bildirilmesidir.¹⁴

Kur'an'a göre temel insan haklarını şöyle özetlemek mümkündür: 1- Yaşama hakkı. 2- Mülkiyet hakkı. 3- İşkence yasağı. 4- Kişilik hakları. 5- Eşitlik hakkı. 6- Evlenme ve kadın hakları. 7- Özel hayatın gizliliği ve onurun korunması. 8- Seyahat hürriyeti. 9- Düşünce ve ifade hürriyeti. 10- Öğrenme ve bilgi edinme hakkı. 11- İnanç özgürlüğü. Peygamberlerin asıl vazifesi, bu hakların korunmasını sağlamak, insanın fitratındaki özellikleri daha açık ve tatminkâr şekilde çözüp anlayabilmesi için vicdanları uyandırmaktır.¹⁵ Peygamberimizin konu ile ilgili Kur'an referanslı tavsiye ve uygulamalarında bu durum açıkça görülmektedir.

2- Sünnet'te İnsan Onuru

Hz. Peygamberin insanlarla olan münasebetlerinde davranışlarının temel karakterini insana saygı ve insana saygıyı öğretmenin

¹⁰ Maide, 5/32; İsrâ, 17/33; Nisa, 4/92; Bakara, 2/178.

¹¹ Bkz. *Buhari* 8/21.

¹² Yunus, 10/100; Muhammed, 47/24; Nisa, 4/82; Bakara, 2/164; En'am, 6/126.

¹³ Maide, 5/90, 91.

¹⁴ İsmail Karagöz, *İyi İnsan İyi Müslüman*, Kar Yayınları, Ankara, 2007, s. 371, 372.

¹⁵ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 79.

oluşturduğunu görüyoruz.¹⁶ Peygamberimiz, inancı ne olursa olsun muhataba insan olarak değer vermiş, insanın temel hak ve hürriyetlerine saygı göstermiş, daima insan haysiyet ve onurunu gözetmiş, kimsenin kusurunu yüzüne vurmuyarak haysiyetini rencide etmemiş, insanı kazanmayı esas almıştır. İnsanı eğitmede sevgi, tedricilik ve sabır göstermiştir.¹⁷ Peygamberimiz insanların yaratılıştan getirdiği duyguları sahiplerine keşfettirmeyi, geliştirmeyi ve her türlü aşırılıktan korumayı esas almıştır.¹⁸ Bütün bunları yaparken Kur'an kaynaklı bazı yöntemleri kullanmıştır. İnsan onuruna saygı, kullandığı yöntemlerin başında gelmektedir. Mekke'nin en azılı müşriklerini bu yöntemi kullanarak ikna etmiştir. Şimdi Peygamberimizin kullandığı yöntemleri sırasıyla ele alabiliriz.

a- İnsana Değer Vermesi

Peygamberimiz öncelikle insana değer veriyordu. İnancı, rengi, kabilesi ne olursa olsun insan onun için değerliydi. Yaratanın kul olmaya layık görüp yarattığı insan onurlu bir varlıktı. Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen şu olay bunun örneklerinden birisidir: *"Bir defasında yanımızdan bir cenaze geçti. Rasulullah ayağa kalktı. Biz de kendisine uyararak ayağa kalktık ve Ya Rasulallah! Bu bir Yahudi cenazesidir dedik. Peygamberimiz: Bir cenaze gördüğünüzde (Müslim olsun, kâfir olsun) kıyam ediniz. Çünkü ölüm korkunç bir şeydir."*¹⁹ buyurdular.

Benzer bir rivayette Abdullah İbn-i Amr İbn-i As şöyle nakletmektedir: *"Bir kimse Peygamberimize bir şeyler sordu ve dedi ki: Ya Rasulallah! Yanımızdan kâfir cenazesi geçiyor. Buna da ayağa kalkacak mıyız? Evet kâfir cenazesine de kalkınız. Çünkü siz hakikatte o cenazeye değil, belki nüfus-u beşeri kabzeden Zat-ı Ecell-ü A'la'ya ta'zim için kalkıyorsunuz."*²⁰ buyurdu. Kays b. Sa'd'in (r.a.) rivayetinde İbn Ebu Leyla şöyle nakletmiştir: Kays b. Sa'd ile Sehl b. Huneyf, Kadisiyye'de bulunurlarken yanlarından bir cenaze geçti. Bunlar ayağa kalktılar. Kendilerine; bu cenaze, bu yer halkından (yani zımmilerden) dir, denildiğinde Kays ile

¹⁶ M. Şevki Aydın, "Peygamber Efendimizin Örneğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırmak", Hz. Peygamber ve İnsan Onuru, DİB Yayınları, Ankara, 2013, s. 58.

¹⁷ Ali Akyüz, *Yaşayan Kur'an* Hz. Peygamber, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 449.

¹⁸ Ferhat Koca, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamberin Örnek Hayatı*, TDV Yayınları, Ankara, 2009, s. 34.

¹⁹ *Müslim*, Cenaiz/78; *Buhari*, Cenaiz/50.

²⁰ *Buhari*, Cenaiz/78.

Sehl de: Resulü Allah'ın (asv) yanından bir cenaze geçmişti. Allah Resulü, ayağa kalktı. Bunun bir Yahudi cenazesi olduğu kendisine bildirildiğinde: *"Bu da bir insan değil mi?"* buyurdu.²¹

Savaşlarda dahi kadınlara, çocuklara, yaşlılara dokunulmamasını; insanların yüzlerine karşı kılıç, ok ve mızrak kullanılmamasını, insan yüzünün feyz-i ilahiye'nin aksi olduğunu söylemiştir. Bedir savaşı kazanıldıktan sonra müşrikler ölülerini ortada bırakarak kaçmışlardı. Peygamberimiz yanındakilere müşrik ölülerinin gömülmesini emrederek müthiş bir insanlık dersi vermiştir. Harp esirlerine iyi davranılmasını emretmiştir. Esirler arasında iyi bir hatip olan, Peygamberimizin aleyhinde nutuklar atan Süheyl b. Amr' da bulunuyordu. Hz. Ömer bir daha aleyhte nutuk atmaması için önden birkaç dişinin sökülmesini tavsiye etmişti. Bunun üzerine Peygamberimiz: *"Ben bir adamı su-i teşekküle uğratacak olursam, Allah da beni Peygamber olduğum halde, aynı şeye uğratar"*²² şeklinde cevap vermiştir. Muhatabın inancına bakmadan onuruna saygı göstermenin etkisi tartışılmaz. Bu yöntem sayesinde birçok kişi Müslümanlığı kabul etmiştir.

b- Onurlu İnsanlarla Yakınlığı

Hz. Peygamberin en önemli özelliği onurlu bir hayat yaşaması ve her davranışta bunun en güzel örneklerini muhataplarına göstermesidir. Düşmanlarını dahi etkileyen bu yaşam tarzı dost-düşman herkesi etkilemiştir. Amr b. Hişam'a Ebu Cehil ismini Peygamberimize ve inananlara karşı çıktığı için Müslümanlar vermişlerdir. O, Mekke'de Kureyş kabilesi içinde saygın biri idi ve kendisine Ebu'l Hakem (hikmetin babası) denilirdi.²³ Mekke'yi yöneten şehir konseyine yaşı kırkı geçen kişiler girebilir ve alınan kararlara katılabilirdi. Ebu Cehil görüşlerindeki isabetinden dolayı otuz yaşını müteakiben bu konseye kabul edilmişti. Hac ziyareti için gelenlere, özellikle kıtlık yıllarında yiyecek ikramında bulunan cömert birisiydi.²⁴ Beni Mahzum kabilesinin reisi idi. Bu yüzden Peygamberimiz bir duasında: *"Allah'ım! İslam'ı, Ebû*

²¹ *Müslim*, Cenaiz/78, H. No: 1596.

²² A. Himmət Berki, Osman Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2010, s. 257, 258.

²³ Berki, Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, s. 79.

²⁴ İsmail Yakıt, *Hz. Peygamberi Anlamak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 161, 162.

Cehil b. Hişâm veya Ömer b. Hattâb ile kuvvetlendir"²⁵ buyurmuşlar ve ertesi gün Hz. Ömer Müslüman olmuştur. Konu ile ilgili diğer bir rivayet şöyledir: "Resulullah şöyle dua etmişti: *"Allahım, İslam'ı şu iki şahıstan sana en sevgili olanla aziz kıl: Ebu Cehil ile veya Ömer İbnu'l-Hattâb ile. Bunlardan Allah'a daha sevgili olanı Ömer'di."*²⁶

Burada Peygamberimizin İslam'ın güçlenmesi için Hz. Ömer veya Ebu Cehil'e talip olması boşuna değildir. Her ikisi de buldukları ortamda veya cemiyette etkili kişilerdi. Burada dini inanç olmadan ahlaklı olunabilir mi? sorusu aklımıza gelebilir. Konumuzun dışında olmakla beraber; sevgili Peygamberimizin *"Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim"*²⁷ hadis-i şerifi üzerinde yeniden düşünmeliyiz. Bir şeyin tamamlanması; yeniden oluşturulması, kurulması anlamına gelmez. Olan bir şey, yarım kalmış bir şey tamamlanır. Yani Peygamberimizden önce de ahlak sahibi insanlar vardı.

Tayy kabilesinin reisi Adiy b. Hatem İslam'a karşı çıkıyordu. Babası Hatem cömertliği ile tanınmıştı. Hz. Ali komutasında bir birlik onlara gönderildi. Adiy b. Hatem Hıristiyan olduğu için Suriye taraflarına kaçtı. Hz. Ali onların putunu kırarak birçok esirle birlikte Medine'ye döndü. Hatem'in kızı Sofane (Seffane) de esirler arasındaydı. Peygamberimizle görüşmek istedi ve kendisine şunları söyledi: *"Ya Rasulallah! Babam öldü, kardeşim kaçtı. Kurtuluş fidyesi verecek gücüm yok. Kurtuluşum için sana sığınıyorum. Babam cömert ve kabilesinin ulusu idi. Esirleri kurtarır, kadınların ırzını korur, fakarayı doyurur, felakete uğrayanlara yardım eder, çıplağı giydirir, konuğu ağırlar, karşılaştıklarına selam verir hiçbir isteği reddetmezdi. Ben onun kızıyım."* Bunun üzerine Peygamberimiz: *"Senin baban İslam'ın telkin ettiği faziletle süslü bir adamdı."* dedikten sonra; *"Hatem'in kızı serbesttir, babası insanlık sever bir adamdı, Allah merhametli olanları sever ve mükâfatlandırır"* buyurdu. Diğer bir rivayette: *"Ne diyorsun, bu saydıkların mü'minlerin özellikleridir. Bu kadını serbest bırakın. Çünkü bunun babası güzel ahlakı seviyordu. Allahüteâlâ da güzel ahlakı sever"* buyurdu. Bunun üzerine orada bulunan Ebu Burde b. Yonar ayağa kalkarak: *Ey Allahın Resülü, Allahüteâlâ güzel ahlakı seviyor mu? dedi. Peygamberimiz: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bir*

²⁵ Tirmizi, Menakıb/18, H. No: 3681; İbrahim Sarıçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2011, s. 99; Berki, Keskiöğlü, *H. Muhammed ve Hayatı*, s. 100; M. Ali Kapar, "Ebu Cehil", *DİA*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 117, 118.

²⁶ Tirmizi, Menakıb/18, 3681.

²⁷ *Muwatta*, Hüsnü'l hulk/8.

kimse cennete ancak güzel ahlakı sebebiyle girer” buyurdu.²⁸ Sofane’ye elbise ve yol harçlığı vererek onu Suriye’ye kardeşinin yanına gönderdi.²⁹ Sofane, olup biteni anlatınca kardeşi de gelip Müslüman oldu. Bu olayda da görüyoruz ki, Peygamberimiz ayırım yapmadan her inançtaki onurlu ve ahlak sahibi insanlara sahip çıkmış, onları övmüştür.

Hz. Peygamber gençlik yıllarında da hep onurlu ve ahlaklı kişiler ile arkadaşlık yapmıştır. Onun risaletten önceki dönemde en yakın arkadaşları Kureyş içerisinde saygınlığı olan, herkesin dürüstlüklerinde ittifak ettiği Ebu Bekir, Osman, Hâkim b. Hizam (Hz. Hatice’nin yeğeni), Dımad b. Sa’lebe ve Kays b. Saib gibi kişilerdir.³⁰ Cahiliye döneminde Araplar arasında aklı başında, zeki ve putlara tapmayı reddeden kişiler (hanif) vardır. Varaka b. Nevfel, Ubeydullah b. Cahş, Osman b. Huveyris ve Zeyd b. Amr bunlardandır. Peygamberimiz bu kişilerle yakın ilişki kurmuş, ilk vahyin gelmesi aşamasında Varaka b. Nevfel’in görüş ve tavsiyelerine itibar etmiştir.³¹

c- Tebliğ Sürecinde İnsanları Onurlu Olmaya, Aklını Kullanmaya Yönelmesi

Peygamberimiz ilk vahyi alıp risaletle görevlendirildikten sonra önce yakın akrabalarına, sonra Mekke halkına tebliğde bulunmuş ve onları düşünmeye, akıllarını kullanmaya davet etmişti. Onun kullandığı eğitim metotlarından birisi de insanları Kur’an’a yönlendirmektir.³² Çünkü Kur’an, kendine has üslubu ile dinleyenin benliğini, duygularını bütün maddi endişelerden arındırarak yücelten, coşturan bir hususiyet arz eder.³³ Kişiye onurunu keşfettirmeyi, başka insanların da onuruna saygı duymayı öğretir. O, böyle bir tebliğ için safa tepesine çıkarak Mekkelilere şöyle seslenmişti: “Ey Kureyş halkı! Size şu tepenin ardında bir düşman ordusunun olduğunu ve size doğru geldiğini haber versem inanır

²⁸ Beyhakî, Şuabü’l-îmân, X, 373.

²⁹ Berki, Keskioglu, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 398, 399.

³⁰ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 79; Ahmet Önkıl, “Asr-ı Saadet’te İslam’a Davet Metodu”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, c. II, ed. Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, s. 77.

³¹ Berki-Keskioglu, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 24, 56, 63; Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 84; M. Asım Köksal, *İslam Tarihi* (Mekke Devri), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 135.

³² Abdullah Özbek, *Bir Eğitimiçi Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yayınevi, Konya, 1995, s. 110,111.

³³ Abdullah Draz, *Kur’an’a Giriş*, çev. Salih Akdemir, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000, s. 67.

mısınız? Hepsi birden evet inanırız, senin hiç yalan söylediğini görmedik ve seni bir şeyle itham edemeyiz dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz: O halde size ihtar ediyorum ki, eğer Allah'a inanmazsanız büyük bir azaba uğrayacaksınız. Ey Abdül Muttalib, Abd-i Menaf, Teym, Mahzum, Zühre ve Esed oğulları haberiniz olsun ki, Allah bana en yakınlarımı inzar etmeyi emir buyurmuştur. Ben sizin için ne dünya ne de ahret menfaati sağlamaya malik değilim. Bunlar sizin bir sözünüze bağlıdır. O da: Allah'tan başka İlah yoktur demenizdir. Allah'tan başka ibadete layık olan yoktur. Ben de Allah'ın size ve bütün insanlığa gönderdiği peygamberiyim."³⁴

Mekke döneminde peygamberimizin tebliği inanç ağırlıklı olmuştur. İnançın her türlü putperestlikten, şirkten ve ahireti inkârdan temizlenmesi, tevhid inancının yerleştirilmesi esas alınmıştır. Bu hususları gerçekleştirmek için ise insanların kanıta dayalı ve gönül rızası ile inanabilmeleri için, aklın kabul edebileceği gerçekler dile getirilmiş, insanın ve evrenin yaratılışındaki düzenle ilgili deliller ortaya konulmuştur.³⁵

Konu ile ilgili ayetlere baktığımızda bu hususu açıkça görürüz: *"Yaratma bakımından acaba sizce; yeniden sizi diriltmek mi daha güç, yoksa gökyüzünü yaratmak mı, ki onu Allah bina etti. Onu direksiz yükseltti ve onu kusursuz işleyen bir sisteme bağladı. Gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Ondan sonra yerküreyi elips şeklinde söbüleştirdi. Hayvanlarınız ve kendiniz için bir faydalanma ve beslenme olmak üzere yerden sular çıkardı, orada otlaklar yarattı ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi."*³⁶

İnsanları düşünmeye sevk eden şu ayetlere bakalım: *"İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yaratıldığına bir bakmazlar mı?"*³⁷ *"...ta ki düşünüp anlasınlar", "bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz", "aklınızı kullanmıyor musunuz?"*³⁸

Hız. Ömer Peygamberimizi ortadan kaldırmak niyetiyle yola çıkmış, kız kardeşi Fatma ile eniştesi ve amcasının oğlu Said b. Zeyd'in Müslüman olduklarını Nuaym b. Abdullah kendisine haber verince doğruca onların evlerine gitmişti. Ne okuduklarını sormuş, getirilen

³⁴ Bkz., Köksal, *İslam Tarihi* (Mekke Devri), s. 198-200.

³⁵ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 113.

³⁶ Naziat 79/27-33.

³⁷ Ğaşıye 88/17-20.

³⁸ Nahl 16/44; Haşır 59/21; Enbiya 21/10.

Kur'an sahifesini okuyunca, fesahat, belâğat ve anlamının etkisiyle Müslüman olmuştu.³⁹ Aslında Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebu Süfyan, Ebu Cehil ve Ahnes gibi şahıslar da Kur'an'ı merak etmişler, geceleri birbirlerinden gizli, saklanarak Peygamberimizin okuduğu Kur'an'ı dinlemeye gitmişlerdi. Birbirlerine yakalanınca iki gece daha birlikte dinlemişler ve Ahnes gündüzün önce Ebu Süfyan'a, sonra Ebu Cehil'e gelerek dinledikleri hakkında fikirlerini sormuştu. Her ikisi de duyduklarından çok etkilendiklerini söylemişler, ancak süregelen kabile rekabeti ve şahsi gururları nedeniyle karşı çıktıklarını itiraf etmişlerdir.⁴⁰ Aynı şekilde Velid b. Muğire'nin Kur'an'ı dinledikten sonra nasıl etkilendiğini *"Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. En sonunda kibrini yenemeyip sırt çevirdi de: 'Bu Kur'an, olsa olsa bir sihirdir. Bu insan sözünden başka bir şey değil' dedi"*⁴¹ ayetlerinden anlıyoruz.

Mekke'nin ileri gelenlerinden Utbe b. Rebia bir gün Peygamberimize gelerek, davasından vazgeçmesini, istediği dünyalıkları verebileceklerini teklif etmişti. Peygamberimiz Utbe'nin sözlerini bitirmesinden sonra Fussilet Suresi'ni okumaya başlamış, Utbe ayetlerden öyle etkilenmişti ki, neredeyse okumayı bitirmesi için Peygamberimize yalvarmış ve oradan uzaklaşmıştı. Kabilesine döndüğünde dinlediği şeylerin şiir, sihir ve kehanet olmadığını, böyle etkileyici sözleri hiç duymadığını itiraf etmişti.⁴² Devs kabilesinden yetenekli bir şair olan Tufeyl b. Amr Mekke'ye geldiğinde Peygamberimizle görüşmüş, dinlediği Kur'an'dan öyle etkilenmişti ki derhal Müslüman olmuştu.⁴³ Dinleyenlerin mutlaka etkilenip, düşüneceklerini ve akıl yoracaklarını bildiği için, Peygamberimiz her fırsatta Kur'an-ı Kerim'in insanlara ulaşmasını istemiş, bunu bir yöntem olarak kullanmıştır. *"...Kendisiyle sizi ve bundan sonra onu duyacak herkesi uyarmam için bu Kur'an bana vahyolundu..."*⁴⁴ ayeti bize bu gerçeği gösteriyor. Bu nedenle *"İnkâr edenler: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken*

³⁹ Bkz., Berki, Keskiöğlü, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 97-103; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 66-69; İbn-i Hişam, es-Siretü'n Nebeviye, çev. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, AÜİF Yayınları, Ankara, 1971, s. 222-229.

⁴⁰ Berki, Keskiöğlü, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 108, 109; Önkal, Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu, Hibaş Yayınları, Konya, 1984, s. 94, 95.

⁴¹ Müddessir, 73/21-25.

⁴² Önkal, Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu, s. 95, 96.

⁴³ Önkal, Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu, s. 96.

⁴⁴ En'am, 6/19.

gürültü yapın, umulur ki galip gelirsiniz dediler"⁴⁵ ayetinde ifade edildiği gibi, Kur'an okunurken gürültü yaparak onun anlaşılmasına engel olmak müşrikler tarafından denenmiştir. Peygamberimizin muhataplarını düşünmeye sevk etmesinin temelinde onurlarını korumaları, haklarına sahip çıkmaları ve akıllarını kullanmaları vardır.

d- İnsan Haklarını ve Onurunu Koruma Amaçlı Her Oluşumda Yer Alması

Peygamberimiz birisi Mekke'de, diğeri Medine'de olmak üzere iki kez kardeşleştirme (muahat) projesi uygulamıştır. Mekke'deki proje insanlık onuru bakımından son derece önemlidir. Çünkü bu çerçevede Kureyş'e mensup bazı Müslümanlarla azatlı köleler kardeş yapılmıştır. Bu uygulama o devirde tam anlamıyla bir inkılâptır. Hz. Peygamberin azatlısı Zeyd b. Harise ile Hz. Hamza, Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim ile Ebu Ubeyde b. Cerrah ve Hz. Ebubekir'in azatlısı Bilal-ı Habeşi ile Ubeyde b. Haris kardeş ilan edilmiştir.⁴⁶

Yemen'in Zebid kabilesinden birisi Mekke'ye satmak için bir deve yükü mal getirdi. Mekke'nin ileri gelenlerinden As b. Vail bu malları satın aldı, ancak bedelini ödemedi. Yemenli, birçok ileri gelen aileye başvurarak yardım istedi ancak reddedildi. Nihayet Ebu Kubeys dağına çıkarak Kâbe'nin etrafında oturan Kureyş'in ileri gelenlerine okuduğu bir şiir ile uğradığı haksızlığı dile getirdi. Peygamberimiz ve amcası Zübeyr b. Abdülmuttalip hemen harekete geçtiler. Mekke'nin ileri gelenleri itibarı, tecrübesi ve zenginliği ile herkesin saygı gösterdiği Beni Temim kabilesinden Abdullah b. Cüd'an'ın evinde toplandılar. Yemekten sonra aralarında müzakereler yaparak, bundan sonra Mekke'de yerli yabancı hiç kimsenin zulme uğramaması, mazlumların gasp edilen hakları alınuncaya kadar kendilerine yardımcı olunması kararlaştırıldı.⁴⁷

Geçmiş dönemlerde Cürhüm ve Katura kabilelerinden Fadl b. Haris, Fudayl b. Vedaa ve Mufaddal b. Fedale isimli üç kişi bir araya gelerek Mekke'de zulmü engellemek üzere yemin etmişlerdi. "Faziletli

⁴⁵ Fussilet, 41/26.

⁴⁶ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 139, 140.

⁴⁷ Keskioglu, Berki, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 46,47; Köksal, İslam Tarihi (Mekke Devri), s. 93; Yücel, Peygamberimizin Hayatı, s. 34.

kişilerin dayanışma yemini” anlamına gelen bu oluşuma “Hilfu-l Füdul” adı verilmişti.⁴⁸

Hilfu-l Füdul mensupları ilk iş olarak Yemenli Zebid kabilesinden olan tüccarın malını gaspeden As b. Vail’den alarak iade etmek oldu. Sonra Has’am kabilesinden Kâbe’yi ziyaret maksadıyla gelen birisinin yanında getirdiği güzel kızını Nübeyh b. Haccac zorla kaçırmıştı. Kızı kaçırılan adam telaşla yardım isterken Mekke’liler kendisine Hilfu-l Füdul’a başvurmasını tavsiye ettiler. Hilfu-l Füdul üyeleri hemen Nübeyh’in evine giderek kızı kurtarıp babasına teslim ettiler.⁴⁹ Bu tür olaylar cereyan ederken 20 yaşlarında olan Peygamberimiz, risaletle görevlendirildikten sonra Hilfu-l Füdul hakkında: “Ben, Abdullah b. Cüd’an’ın evinde yapılan bir antlaşmada bulundum ki, bu antlaşmayı güzel ve kızıl tüylü develere değişmem. İslam’da böyle bir antlaşmaya çağrılısam derhal kabul ederim”⁵⁰ buyurmuşlardır. Hz. Peygamberin düşmanlarla savaşmasının nedenlerinden birisi yine insan haklarını ve onurunu korumak, inanç hürriyetini güvence altına almaktır.⁵¹

e- Kadınların ve Kız Çocuklarının Onurunu Koruması

Cahiliye döneminde kadınların ve kız çocuklarının durumu hiç iç açıcı değildi. Kadınların hiçbir hakkı yoktu. Bir mal gibi alınıp satılırlar, onurları çiğnenir, ikinci sınıf insan muamelesi görürlerdi. Ancak çocuk doğurunca aileden sayılırlar, miras haklarından yoksundular. Kız çocukları da maddi olarak yük kabul edilir, manevi bakımdan utanç vesilesi sayılırdı.⁵²

⁴⁸ Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 44; Köksal, *İslam Tarihi* (Mekke Devri), s. 94; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 139-142; Muhammed Hamidullah, *İslam’a Giriş*, çev. Cemal Aydın, TDV Yayınları, Ankara, 2006, s. 7; Abdurrahman Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2006, s. 46.

⁴⁹ Köksal, *İslam Tarihi* (Mekke Devri), s. 94, 95.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/90, 313; Berki, Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, s. 47; Hamidullah, *İslam’a Giriş*, s. 8, 9. Ayrıca bkz. Mustafa Önder, “Peygamberimizin Kardeşlik Uygulamaları ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 14, sayı: 14, Bolu, 2014, s. 231-243

⁵¹ Bkz. Hac, 22/39, 40; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 149.

⁵² Bkz. Nahl, 16/58, 59; Zuhuruf, 43/17; En’am, 6/140, 151; Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, s. 36, 37, Mehmet Hatipoğlu, “İslam’da Kadın Eğitiminin Doğuşu”, *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara, 1981, s. 90-95, Fahri Kayadibi, “Vahiy Sürecinde Kadın”, *Kadın ve Aile Yazıları*, DİB Yayınları, Ankara, 2012, s. 28-31.

Hız. Peygamberin en önemli uygulamalarından birisi kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit statüye getirmesidir. Cahiliye döneminde kız çocukları bir utanç vesilesi ve aileye yük olarak görülür, çoğu kez öldürülürlerdi. Kur'an-ı Kerim bu durumu kınamış ve kız çocuklarının öldürülmesini yasaklamıştır.⁵³ Peygamberimiz de onlara önem vermiş, kız çocuğu yetiştirenleri övmüştür.⁵⁴ Sadece kadınların ve kız çocuklarının değil, kölelerin haklarını ve onurunu da korumuştur. Bir gün, Ma'rur isminde bir kişi peygamberimizin arkadaşlarından Ebu Zer'e rastlamıştı. Ebu zer'in yanında bulunan kölesi gayet güzel ve temiz bir şekilde giyinmişti. Bunu gören Ma'rur, Ebu Zer'e, "Ey Eba Zer! Bu adamın üstündeki giysiyi alıp başka bir şey giydiresene" dedi. Ebu Zer, Ma'rur'a şunu anlattı: "Bu gördüğün köleyle benim aramda senin bilmediğin bir olay yaşanmıştır. Ben, bir gün bu adama sövmüş ve annesinin siyahî oluşundan dolayı ona hakaret etmiştim. Peygamberimiz bunu duyanca, 'sende hâlâ Cahiliye döneminin izleri var. Bu insanlar sizin kardeşlerinizdir. Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin' diyerek beni azarlamıştı."⁵⁵

Peygamberimiz Mekke'nin fethinde, Veda Hutbesinde insan hakları ve insanlık onuruna özel bir vurgu yapmıştır. "Ey insanlar! Hayatınız, mallarınız, haysiyet ve şerefeleriniz, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar, bu yerde (Mekke), bu ayda (Zilhicce), bu günün mukaddes olması gibi mukaddes ve mükerremdir. Kadınlar hususunda Allah'tan korkup çekinin ve onlara karşı en iyi bir tarzda davranıp muamele edin. Kölelerinize yediklerinizden yedin, giydiklerinizden giydirin. Ey insanlar! Rabbiniz bir, atanız birdir. Hepiniz Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah indinde en mükerrem ve makbul olanınız ondan en fazla korkup çekineninizdir. Bir Arabın Arap olmayana üstünlüğü yoktur. Üstünlük takva'dadır."⁵⁶

Görüldüğü gibi Peygamberimiz bu önemli ve yoğun katılımlı hitabesinde temel insan haklarına, onuruna, herkesin eşit olduğuna, kadın haklarına vurgu yapmış ve orada bulunanların söylediklerini herkese, her yere götürüp anlatmalarını istemiştir. Günümüz dünyasında 1948 yılında Birleşmiş Milletlerce kabul edilip uygulamaya

⁵³ Nahl, 16/58, 59.

⁵⁴ Tirmizi, IV/319; Müslim, Birr/149.

⁵⁵ Buhari, İman I/13.

⁵⁶ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 390, 391; Berki, Keskiöğlü, Hz. Muhammed ve Hayatı, s. 430, 431.

konulan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ne ve ondan sonra yapılan birçok düzenlemeye rağmen; insan hakları ihlalleri, ayrımcılık, modern kölelik, kadınlara karşı şiddet, çocuk istismarı gibi problemler hala çözülememiştir. Müslüman ülkelerde de aynı problemlerin yaşanması gerçekten ayrı bir üzüntü kaynağıdır. İnsan onuru ve bu onura saygı sadece söylemlerde kalmayıp, uygulamaya geçmelidir. Aksi halde yaşanan insan hakları ihlalleri bitmeyecektir.

3- İnsan Onuruna Saygılı Olmanın Eğitsel Değeri

İnsan onuruna saygılı olmanın eğitsel değeri tartışılmaz. Temelinde insana ve onuruna saygı fikri olan bir eğitim anlayışı, insanın ne olduğu üzerinde düşünür, varlık şartlarını tanımaya, anlamaya çalışır, insanın sahip olduğu potansiyeli değerlendirir. İnsana saygı, insanı bütün yönleriyle ele alma eğilimini de beraberinde getirir.⁵⁷ Bireyin ve öğrencinin onuruna hitap eden herhangi bir davranış anında karşılık bulabilmekte, çoğu kez ahlaki bir tezahür olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerde psikolojik güvenin oluşması üç faktöre bağlıdır. Bunları:

1-Bireyin değerini kayıtsız şartsız kabul etmek.

2-Dış değerlendirmeden yoksun bir çevre yaratmak.

3-Duygu sezgisi (Empati) ile anlayış olarak özetlemek mümkündür.

Çocuğa yardımda bulunan öğretmen, anne-baba veya yetişkinler çocuğun bir insan olarak değerli olduğunu ve bunun en doğal hakkı olduğunu kabul ederse çocuğun yaratıcılığını teşvik etmiş olur. Böyle değer gören bir çocuk yapmacık hareketlerden uzak ve samimi davranışlar sergiler, öz güveni oluşur.⁵⁸ Bununla ilgili birkaç örneği inceleyelim.

Bir lisede sürahiye kıran öğrenci mubassır (gözetmen) tarafından müdür odasına götürülerek şikâyet edilmişti. Müdür öğrenciye, devlet malını korumak gerektiğine dair sözler söylerken, öğrenci sürahiye kendisinin kırmadığını söylemişti. Mubassır öğrencinin yalan söylediğini iddia ederken müdür ayağa kalkarak öğrencinin elini sıkıştırmış ve yanlıyorsunuz, bir öğrenci yalan söylemez, yanlış görmüşsünüz diyerek mubassır susturmuş ve öğrenciye çıkmasını söylemişti. Dışarı çıkan öğrenci bir süre sonra geri gelmiş ve dizüstü çökerek müdüre hitaben:

⁵⁷ Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları, Ankara, 2008, s. 6.

⁵⁸ Yasemin Argun, *Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 60, 61.

Beni affediniz, iki suçu birden işledim. Beni cezalandırın, hem sürahiyi kırdım hem de yalan söyledim diyebilmiştir.⁵⁹ Bu örnekte öğrenciye değer vermenin ve onda güven oluşturmanın müspet sonuçlarını görebiliyoruz.

İnsan onuruna saygı, toplumda sosyal bütünleşmeyi sağlamanın yanında; önyargıları, taassubu, her türlü ayrımcılığı, eşitsizliği ortadan kaldırmaya yardımcı olur.⁶⁰ Çocuklara değer verilip, duygusal davranıldığında psikolojik güvenleri oluşur. Deneme, sorma ve araştırmalarına izin verildiğinde yaratıcı olabilirler.⁶¹ Gururlarını okşayan bir yaklaşım onları eğitebilir, çocuklar böylece istedik davranışları özümseyip uygulayabilirler. Peygamberimizin çocuklarla ilişkisi bu temel yaklaşım üzerine kurulmuştur. Hurmaları taşıyarak düşüren bir çocuk bahçe sahipleri tarafından yakalanarak Peygamberimize götürülmüştü. Peygamberimiz niçin hurmaları taşıdığını sormuş, çocuk hurma düşürüp yemek için bunu yaptığını söylemişti. Peygamberimiz kendisine: *“Böyle yapma! Yere düşen hurmaları al, ye; fakat ağaçları taşılama!”* dedi ve elleriyle başını okşamıştır.⁶²

Peygamberimiz Huneyn Savaşı'ndan dönerken Ebu Mahzure isimli genç ve yanındaki on arkadaşı ile karşılaştılar. Bu sırada ezan okunmaya başladı. Gençler okunan ezan ile alay etmeye başladılar ve sözlerini tekrar ettiler. Rasulullah onları duydu ve ezan bitince bazı kişiler gelerek *“içinizde güzel sesli biri var”*, sizi Rasulullah istiyor diyerek alıp huzuruna götürdüler. Peygamberimiz *“Sesi gür olan hanginiz?”* diye sorunca arkadaşlarım beni gösterdiler. Beni yanında alıkoydu ve arkadaşlarımı gönderdi. Bana: *“Haydi ezan oku”* dedi. Kendisini ve ezanı hiç sevmediğim halde kalkıp önünde durdum ve bana ezan okumayı öğretti. Ben de ezan okudum ve ardından bana içinde gümüş para bulunan bir kese verdi. Göğsümü ve alnımı sıvazlayarak *“Mübarek olsun”* dedi. Ben kendisine: *Ey Allah'ın elçisi!*

⁵⁹ Aydın, “Peygamber Efendimizin Örneğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırma”, *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, s. 60.

⁶⁰ Hüseyin Yılmaz, “Sosyal Bütünleşmemizin Temel Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri”, *Birlikte Yaşama Kültürü 2. Ulusal Sivas Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Sivas Platformu Yayınları, İstanbul, 2013, s. 160.

⁶¹ N. Kuru Turaşlı, “Yaratıcılıkta Temel Kavramlar ve Yaratıcılığın Doğasını Anlamak”, *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*, ed. Elif Çelebi Öncü, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014, s. 11.

⁶² Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, s. 353.

Mekke’de ezan okumama izin ver dedim. “Tamam, izin verdim dedi”. O andan itibaren Peygambere karşı olan duygularım değişti, gönlüm ona karşı sevgi ile dolup taşı. Mekke’ye geldim ve Rasulullah’ın emriyle müezzinlik yapmaya başladım”.^{63*}

Bu örnekler Peygamberimizin yetişkinleri, gençleri ve çocukları eğitirken muhataba değer vermeyi ve onda güven duygusu yaratmayı bir metod olarak kullandığının göstergesidir.⁶⁴ Modern eğitim kuramları da güven duygusu olmadan çocukların başarılı olamayacaklarını ileri sürmektedirler.⁶⁵ Zina yapmak isteyen delikanlı ile Peygamberimiz arasında geçen konuşma,⁶⁶ Peygamberimizin çölde yaşayan Zahir adlı sahabe ile olan münasebetleri⁶⁷ eğitimde insan onuruna saygı bağlamında kullanılacak yöntemler olarak güzel örneklerdir. Duyguların eğitimde önemli bir yeri vardır. Bütün üstün değerler duygulardan ve onların yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. İnsan onuruna saygı, değerlerin kazandırılmasında temel öge niteliğindedir. Eğitim sürecinde dikkat edilmesi gereken, bedeni duyguların ruhi duygular üzerinde egemenlik kurmasını ve köreltmesini engellemektir.⁶⁸

Sonuç ve Öneriler

İslam’ın ve onun Peygamberi Hz. Muhammed’in en büyük özelliği, insanı onurlu yapan kaide ve kuralların teoride kalmayıp günlük hayatta uygulanmasıdır. Bu nedenle Kur’an’ın ve onun tebliğcisi Peygamberimizin insan onuruna değer veren tavsiyelerinin herkese ulaştırılması, dinleyenlerin aklını kullanarak düşüncelerinin ve doğruyu bulmalarının sağlanması bir yöntem olarak kullanılmıştır. Peygamberimiz bütün hayatı boyunca yaşama, eşitlik, adalet, güvenlik, mülkiyet, kötü muamele ve işkencenin yasaklanması, kişi dokunulmazlığı, inanç ve düşünce özgürlüğü gibi temel insan haklarını savunmuştur. Peygamberimiz, cahiliye dönemindeki insan onuruna

⁶³ *İbn-i Mace*, Ezar/2. * Ebu Mahzure vefat edinceye kadar bu görevi yapmış, sonra çocukları ve torunları göreve devam etmişlerdir. Bkz. Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, s. 489.

⁶⁴ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 56, 57.

⁶⁵ Bkz., Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s. 124-135.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/256.

⁶⁷ Tirmizi, *Sünen*, Şemal-i Şerif, 257.

⁶⁸ Beyza Bilgin, *İslam’da Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara, 1987, s. 151.

yakışmayan her türlü davranışı yasaklamış, insan onuruna saygının en güzel örneklerini göstererek, bu yöntemle okuma yazma bilmeyen bir toplumu kısa sürede eğitebilmiştir.

Günümüzde değerler eğitimi önem kazanmış ve okul programlarında yer almıştır. Öğrencilere kazandırılacak temel değerlerden birisi de insan onuruna saygı olmalıdır. İnsanı tanımayan, onun haklarına ve onuruna saygı duymayan kişilerin başka değerleri öğrenmesi ve içselleştirmesi kolay olmayacaktır. Uluslararası nitelikte onlarca anlaşma ve sözleşmeye, hukuki düzenlemelere rağmen her türlü ayrımcılık ve haksızlık maalesef devam etmektedir. Sadece bilişsel boyutta kalan öğrenmeler davranışlara yansımaz. Bir diğer ifade ile, bilmek yapmayı garanti etmez. Bu nedenle öğretim programlarında insana, insan onuruna saygı konusu duyuşsal boyutu ile birlikte öğretilmelidir. Bu değeri öğretecek kişiler de öncelikle davranışları ve öğrenciye yaklaşımları ile örnek olmalıdırlar. Tüm inançlarda ve milletlerde ortak değer olan insan onuruna saygı konusunda istenen sonuçları elde edememenin sebebi olayın teorik boyutta kalmasıdır. Öğretim programlarında (DKAB) değerler eğitimi ile ilgili genel amaçlar sayılırken, genellikle öğrencilerin “tanıyabilmeleri”, “kavrayabilmeleri”, “ayırt etmeleri”, “değerlendirebilmeleri”, “ulaşabilmeleri”, “açıklayabilmeleri” gibi tanımlayıcı bir yaklaşım kullanılmaktadır. Daha ziyade araştırma, düşünme, algılama ve kullanma becerileri amaçlanmakta, hayli zengin bir değerler listesi verilerek bunların içselleştirilmesi öngörülmektedir. Öğretim programlarının en önemli bileşenlerinden birisi kullanılan metottur. İnsan onuruna saygı bir metod olarak kullanılmalı, kazandırılması istenen değerler arasında insan onuruna saygı da alınmalı ve konu bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor boyutları ile işlenmelidir. Aile, öğretmenler ve çocuklar için rol model konumundaki bütün yetişkinler tavsiye ve öğüt verme şeklindeki değer kazandırma çabalarını uygulamaya koyarak öğrenciye değer verecek boyuta taşınmalıdırlar. Programlarda “açıklayıcı” ve “tanımlayıcı” yöntem yerine “benimsetici” yöntem uygulanmalıdır. Bütün istendik değerler ve davranışlar eğitimle kazandırılabilir. Eğitimin temel şartı ise eğitilecek insana ve onuruna saygı duymaktır. Kur'an ve Sünnet kaynaklı uygulama örnekleri kültürümüzde mevcuttur. İnsan onuruna saygı, toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayabilecek ve eğitimde kaliteyi arttırabilecektir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.
- Altıntaş, Ramazan, "Cahiliye Zihniyeti ve Çiğnenen İnsan Onuru", Hz. *Peygamber ve İnsan Onuru*, DİB Yayınları, Ankara, 2013.
- Argun, Yasemin, *Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Aydın, M. Şevki, "Peygamber Efendimizin Örnekliğinde İnsan Onuruna Saygı Bilincini Kazandırmak", Hz. *Peygamber ve İnsan Onuru*, DİB Yayınları, Ankara, 2013.
- Akyüz, Ali, *Yaşayan Kur'an Hz. Peygamber*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Bacanlı, Hasan, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011.
- Berki, A. Himmet, Osman Keskiöğlü, Hz. *Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2010.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, Şuabü'l-îmân, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, I-XIV, Bombay, 2003.
- Bilgin, Beyza, *İslam'da Çocuk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu-l Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Çetin, Abdurrahman, *Örneklerle Peygamberimiz*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2006.
- Draz, Abdullah, *Kur'an'a Giriş*, çev. Salih Akdemir, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000.
- Duman, M. Zeki, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1996.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç, Fecr Yayınevi, Ankara, 1993.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam'a Giriş*, çev. Cemal Aydın, TDV Yayınları, Ankara, 2006.
- Hatipoğlu, Mehmet, "İslam'da Kadın Eğitiminin Doğuşu", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara, 1981.
- İbn-i Hişam, *Es-Siretü'n Nebeviye* (Hz. Muhammed'in Hayatı), çev. İzzet Hasan-Neşet Çağatay, AÜİF Yayınları, Ankara, 1971.
- İbn Mace, Ebu Abdilllah Muhammed b. Yezid, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.
- İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yayınları, Ankara, 2007.

- Kapar, M. Ali, "Ebu Cehil", *DİA*, c. 10, İsam Yayınları, İstanbul, 1994.
- Karagöz, İsmail, *İyi İnsan İyi Müslüman*, Kar Yayınları, Ankara, 2007.
- Kayadibi, Fahri, "Vahiy Sürecinde Kadın", *Kadın ve Aile Yazıları*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.
- Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi (Mekke Devri)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Köylü, Mustafa, B. Ali Naziroğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2012, ss. 113-120.
- Koca, Ferhat, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamberin Örnek Hayatı*, TDV Yayınları, Ankara, 2009.
- Küçük, Raşit, "Hz. Peygamberin Örneğinde İnsan Onuru", *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru*, DİB Yayınları, Ankara, 2013.
- Malik b. Enes, Muvatta, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut, 1985.
- Müslim, Ebu-l Hüseyin Müslim b. el-Haccac, *Camius-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı*, MEB Yayınları, Ankara, 2008.
- Önder, Mustafa, "Peygamberimizin Kardeşlik Uygulamaları ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 14, sayı: 1/14, Bolu, 2014, ss. 231-243.
- Önkal, Ahmet, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, Hibaş Yayınları, Konya, 1984.
- Önkal, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam I-V*, ed. Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994.
- Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2011.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Turaşlı, N. Kuru, "Yaratıcılıkta Temel Kavramlar ve Yaratıcılığın Doğasını Anlamak", *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*, ed. Elif Çelebi Öncü, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014, ss. 2-15.
- Yakıt, İsmail, *Hz. Peygamberi Anlamak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.
- Yılmaz, Hüseyin, "Sosyal Bütünleşmemizin Temel Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri", *Birlikte Yaşama Kültürü 2. Ulusal Sivas*

56 | Mustafa ÖNDER

Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Sivas Platformu Yayınları, İstanbul, 2013.

Yücel, İrfan, *Peygamberimizin Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.